

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਖੇਤੀ ਬਿਜਨੈਸ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਏਕਲ ਫਸਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵੱਲ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੈ। ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਧਨ ਕਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜੋਖਿਮ ਘਟਣ, ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਜਿਹੇ ਲਾਭ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫਾਇਦਿਆਂ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਰਜੀਹਾਂ ਅਤੇ ਜੈਵ-ਭੌਤਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਵਰਖਾ, ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਕੀ ਹੈ?

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਕਾਰਕ ਹਨ - ਮੌਸਮੀ ਪੈਟਰਨ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਆਦਿ। ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਾਰਕ ਹਨ - ਸਥਾਨਕ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਰੰਚਨਾ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀਮਤਾ। ਕਿਸਾਨ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ - ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਹੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਕਰਕੇ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਸਾਇਣਾਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਧੀਆ ਜੋਖਿਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਚਰਵਾਹੇ ਵੀ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਵਿਭਿੰਨ ਚਾਰੇ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਨਸਲ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਉਚ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਖੇਤਰ ਲਈ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਉਗਾਉਣਾ ਜਿਵੇਂ ਮਿਲਿਟ ਅਤੇ ਲੋਬੀਆ ਜਾਂ ਮਿਲਿਟ ਅਤੇ ਜਵਾਰ ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਫਸਲ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਉਗਾਉਣਾ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ ਅਲੱਗ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਕਿ ਸਥਾਨ ਦੀ

ਵਧੇਰੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਖਿਮ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਪਰ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ, ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਜਟਿਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਉਪਕਰਨ ਅਤੇ ਅਵਧਾਰਣਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਫਾਇਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ - ਘਰੇਲੂ ਕਚਰਾ ਜਿਵੇਂ ਕੱਚ, ਬੋਤਲਾਂ ਜਾਂ ਪੇਪਰ ਵੀ ਮੁੜ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਿ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਪੌਦਿਆਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ : ਅਨਾਜ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਤੂੜੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦਾਲ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਦਾਣੇ, ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ, ਚਾਰਾ ਅਤੇ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਗੱਲ ਕਿ ਇੱਕ ਫਸਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਜ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਭਿੰਨ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਜ ਲੈਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹਿੱਸੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ।

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਰੂਪ

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਜ਼ਮੀਨ ਆਧਾਰਿਤ, ਫਸਲ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਆਧਾਰਿਤ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਵੰਡ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਖੇਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਇੱਥੇ ਵਰਣਿਤ ਹਨ:

- ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਬਨਾਮ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਕਸਿੰਗ (ਬਾਕਸ 1)
- ਫਸਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਸ਼ਰਣ ਅਤੇ/ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ
- ਵਿਭਿੰਨੀਕਰਨ ਬਨਾਮ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਵਸਥਾ

ਖੇਤੀ ਦੇ ਢੰਗ ਜ਼ਮੀਨ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਕਮੀ ਤੱਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰਕ ਖੇਤੀ (EXPAGR, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ), LEIA, HEIA ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸਰੰਖਿਅਣ ਖੇਤੀ (ਐਨ ਸੀ ਏ, ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਬਨਾਮ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਸ਼ਰਣ

ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਮਿਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇੱਕੋ ਹੀ ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਮਿਕਸਿੰਗ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਕਸਿੰਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਵਿਭਿੰਨ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ। ਖੇਤ

ਨੀਦਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਰਾਗਾਹ ਵਿੱਚ ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੇਡਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਚਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂਕਿ ਬਾਇਓਮਾਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਬਾਕਸ 1 - ਹਿੰਦੂਕੁਸ਼ ਹਿਮਾਲਿਆ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਡੇਅਰੀ ਵਿੱਚ ਮੱਝਾਂ :

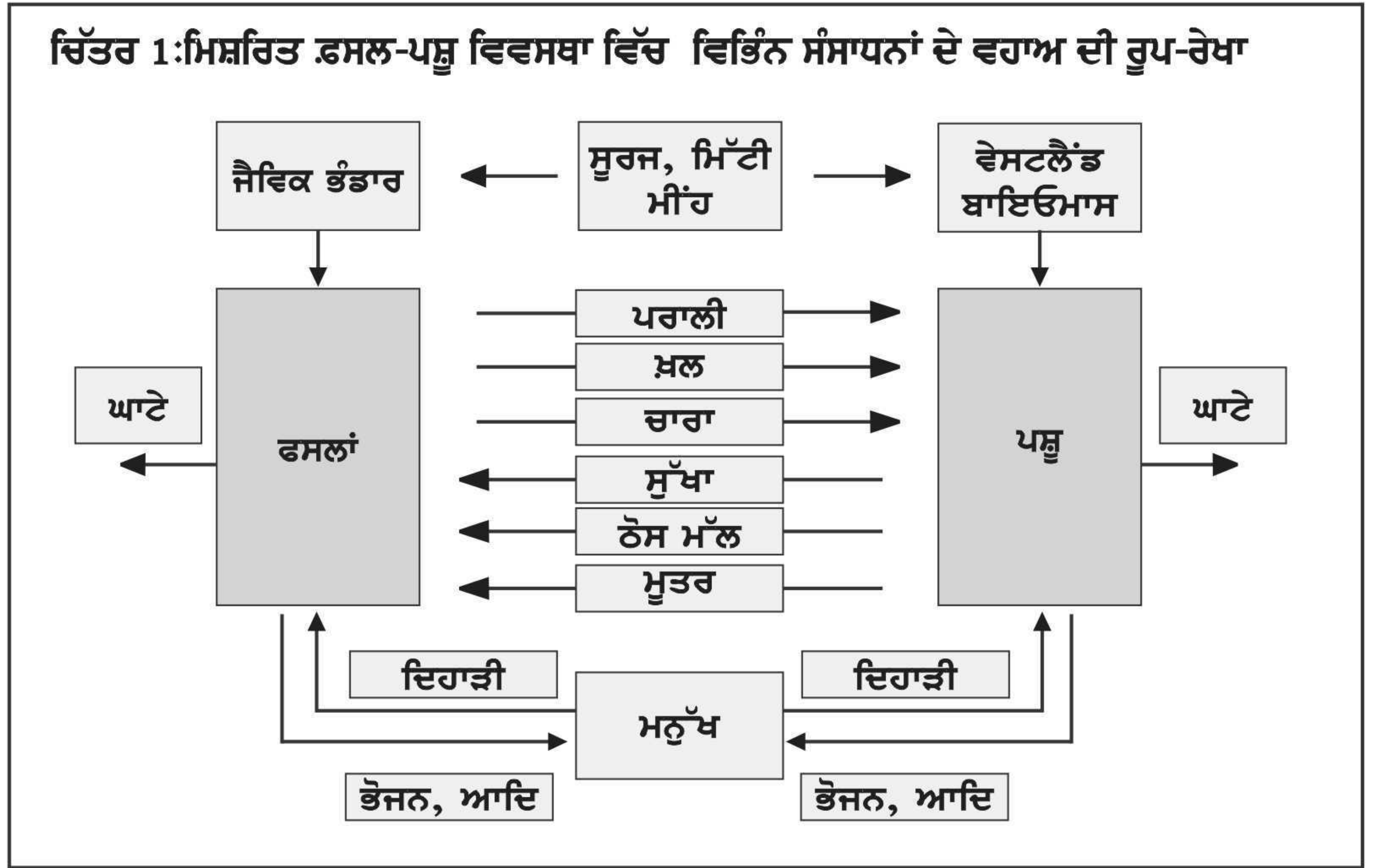
ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਕਸਿੰਗ ਖੇਤੀ ਦਾ ਉਦਾਹਰਨ

ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਤਰਾਈ ਦੇ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਤੋਂ ਦੁਧਾਰੂ ਮੱਝ 23 ਹਜ਼ਾਰ ਅਤੇ 28 ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ। ਮੱਝ 8 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ 25 ਤੋਂ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕਿਸਾਨ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੁੱਧ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਰਭਵਤੀ ਬਾਕੇਮੋ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ 18 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਪਾਰੀ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮੱਝ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਦੁੱਧ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਲਗਾਤਾਰ ਚਲਦਾ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨ ਮੱਝ ਦੀ ਡਿਲੀਵਰੀ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਦੁੱਧ ਮਿਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਮੱਝ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੱਝਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੁਧਾਰੂ ਮੱਝਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤਰਾਈ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਗਰਭਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉੱਪਰ ਮਿਕਸਿੰਗ ਖਾਸ ਕਰਕੇ LEIA ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਕੱਲਾ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਕਸਿੰਗ HEIA ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਨੀਦਰਲੈਂਡ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਸਲ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ਼ਣ ਕਟੀਬੰਧੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਪਸ਼ੂ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਖਾਦ ਉਹਨਾਂ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਖਾਦ ਦੀ ਕਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੱਛਮੀ ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ ਫਸਲ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਨਕਦੀ, ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਚਰਾਵਾਹਿਆਂ ਤੋਂ ਖਾਦ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਰਵਾਹਿਆਂ ਤੱਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਝੁੰਡ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਬਦਲੇ, ਚਰਵਾਹਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਕਦੀ, ਜਾਂ ਖੇਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰ 1: ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਫਸਲ-ਪਸ਼ੂ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਹਾਅ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ

ਫਸਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਸ਼ਰਣ ਅਤੇ /ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ

ਫਸਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਸ਼ਰਣ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬਹੁ-ਫਸਲੀ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਹੀ। ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਅਕਸਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਫਸਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਸ਼ਰਣ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ ਦਾ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਲੂ-ਚੁਕੰਦਰ-ਅਨਾਜ ਦਾ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਨਮੀ ਦਾ ਵੱਧ ਫਾਇਦਾ ਲੈਣ, ਖਰਪਤਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਅਤੇ ਪੌਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਮਿਕਸ ਕਰਕੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਮਿਕਸਿੰਗ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਅਤੇ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿੱਠਾਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦੇ ਤਲਾਬ ਲਈ ਖਾਦ

ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗਾਵਾਂ/ਮੱਝਾ ਅਤੇ ਸੂਅਰ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੂਅਰ ਗਾਵਾਂ/ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਣਪਚਿਆ ਅਨਾਜ ਲੱਭ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੇਡਾ ਰਲ ਕੇ ਚਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਬਾਇਓਮਾਸ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਵਿਭਿੰਨੀਕਰਨ ਬਨਾਮ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਵਸਥਾ

ਵਿਭਿੰਨੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਫਸਲ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਜਿਹੇ ਘਟਕ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ ਕਿਸਾਨ ਸੂਅਰ, ਡੇਅਰੀ ਅਤੇ ਫਸਲ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਗੱਥ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਜੋਖਿਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਰੀਸਾਈਕਲ ਕਰਨ ਲਈ।

ਏਕੀਕਰਨ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਰੀਸਾਈਕਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮ-ਸ਼ੀਤ ਉਸ਼ਣ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਸਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸਰੰਖਿਅਣ ਖੇਤੀ (ਐਨ ਸੀ ਏ) ਢੰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।) ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਦੇ ਘੱਟ ਆਗਤਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨਾਜ-ਦਾਲਾਂ-ਭੇਡਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗਰਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਐਲ ਈ ਏ ਆਈ ਖੇਤੀ

ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੱਤ ਦੇ ਉਪ-ਉਤਪਾਦ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਲਈ ਸੰਸਾਧਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਗੋਬਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੜੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਕੀਕਰਨ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਆਉਣ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੌਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਮਿਕਸਿੰਗ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਟਿਲ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ, ਪਸ਼ੂਧਨ, ਮੱਛੀ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਏਕੀਕਰਨ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਕਰਕੇ ਟਿਕਾਊ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਚੀਨ ਵਿੱਚ, ਮੱਛੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਬੱਤਖ, ਹੰਸ, ਮੁਰਗੀਆਂ, ਭੇਡਾਂ, ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਸੂਅਰਾਂ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਮੱਛੀ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 2 ਤੋਂ 3.9 ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੱਛੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਫਾਇਦੇ ਵੀ ਹੋਏ। ਉਹੀ ਏਕੀਕਰਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਯੋਗੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਬਚਿਆ ਚਾਰਾ ਮੱਛੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀਪਲਵਕਾਂ (ਜਲ ਜੀਵ) ਲਈ ਚਾਰਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਨੂੰ ਘਾਹ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪੌਦਿਆਂ ਲਈ ਖਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮੱਛੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਬੜ, ਪਾਮ ਅਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਪਲਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਚਰਨਾ ਫ਼ਸਲ-ਪਸ਼ੂ ਏਕੀਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਪਾਮ ਦੇ ਪਲਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਾਮ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵੀ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜੇ ਮਿਲੇ ਜਿੱਥੇ ਰਬੜ ਦੇ ਪਲਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਵਿਖੇ ਰਬੜ ਅਤੇ ਪਾਮ ਪਲਾਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਰੁੱਖ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੀ, ਬਲਕਿ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ

ਖਰਚੇ ਦਾ ਵੀ 40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਚ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭੇਡਾਂ ਨੇ ਕੋਲੰਬੀਆ ਦੇ ਗੰਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ।

ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਮਿਸ਼ਰਤ ਖੇਤੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅ ਕਿਸਮ ਸ਼ਾਇਦ ਫ਼ਸਲ-ਪਸ਼ੂ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਮਿਸ਼ਰਤ ਖੇਤੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਅਤੇ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦਾਲਾਂ (ਪਰਤੀ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੋ-ਦਲੇ, ਘਾਹ ਜਾਂ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣਾ), ਨਦੀਨ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਚਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਪਰਾਲੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਖਾਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਚਿੱਤਰ 1)

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਫ਼ਸਲ-ਪਸ਼ੂ ਸਿਸਟਮ, ਵਿਭਿੰਨ ਢੰਗ

ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਆਦਿ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ, ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਕਸ 2 : ਪਸ਼ੂਧਨ ਦਾ ਹੋਰ ਮਿਸ਼ਰਣ

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਸਮਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਚਾਰੇ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਰੱਖ ਕੇ। ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਠ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ 50 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਚਰ ਕੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਮਵੇਸ਼ੀ ਸਿਰਫ 10-15 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੱਕ। ਉਠ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਖਾਣਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭੇਡ ਅਤੇ ਮਵੇਸ਼ੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਘਾਹ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪੌਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਿਸਮਾਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਉਤਪਾਦ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ - ਉਠ ਅਤੇ ਮਵੇਸ਼ੀ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਬੱਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਭੇਡਾਂ ਮੀਟ ਦੇ। ਮੁਰਗੀਆਂ ਘਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਖਰਚ ਪੂਰੇ ਕਰਨ, ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਮੱਧਮ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪਸ਼ੂ ਵੱਡੇ ਖਰਚ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਸਮਾਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਫਾਇਦਾ ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਖਿਮ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲਣ 'ਤੇ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਕਿਸਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗੀ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਨਸਲਾਂ ਸੋਕੇ ਨੂੰ ਝੱਲਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮੱਦਦ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਜਣਨ ਦਰ ਕਰਕੇ ਸੋਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਵਿਣਤੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਉਠ ਅਤੇ ਮਵੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਵੱਡੇ ਪਸ਼ੂ ਖਰੀਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

- ਵਿਸਤਾਰ ਖੇਤੀ
- ਘੱਟ ਬਾਹਰੀ ਲਾਗਤ ਖੇਤੀ (ਐਲ ਈ ਆਈ ਏ)
- ਉੱਚ ਬਾਹਰੀ ਲਾਗਤ ਖੇਤੀ (ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ)
- ਨਵੀਂ ਸਰੰਖਿਅਣ ਖੇਤੀ (ਐਨ ਸੀ ਏ)

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਢੰਗ

ਵਿਸਤਾਰਕ ਖੇਤੀ ਢੰਗ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਮੀ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਝਾੜ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਵੱਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਪੱਛਮੀ ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਐਲ ਈ ਆਈ ਏ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਰਤ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਾਹਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਉਤਪਾਦਾਂ ਜਿਵੇਂ ਈਥੇਨ, ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦ-ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਕੌਸ਼ਲ ਹੀ ਕੋਈ

ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖੇਤ ਤੱਕ ਗੋਬਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਜਦੂਰ ਵਰਤ ਕੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੋਬਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸ਼ੂ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਐਲ ਈ ਆਈ ਏ ਵਿੱਚ ਗੋਬਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉੱਚ ਬਾਹਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਾਗਤਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤੀ (ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੇਕਾਰ ਉਤਪਾਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਦੋਹਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗਾ। ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਢੰਗ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬਾਹਰੀ ਚਾਰਾ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ ਆਦਿ ਤੱਕ ਆਸਾਨ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਖੇਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੰਸਾਧਨਾਂ

ਫਸਲ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਏਕੀਕਰਨ : ਪਸ਼ੂ ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠ ਚਰਦੇ ਹੋਏ (ਸ਼ੀਲੰਕਾ)

ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਬਨਾਮ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਕਸਿੰਗ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪੜਿਆ ਹੈ, ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਚਰੇ ਨੂੰ ਰੀਸਾਈਕਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ ਖੇਤੀ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜੇ (ਉਤਪਾਦਨ) ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਹਰੀ ਉਤਪਾਦਾਂ (ਆਗਤਾਂ/ਨਿਵੇਸ਼) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ/ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਨਿਕਾਸ ਕਰਕੇ ਵਾਤਵਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕਚਰੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ ਤੋਂ ਐਨ ਸੀ ਏ ਢੰਗ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੋਬਰ, ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਸੰਸਾਧਨ

ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ ਫਾਰਮ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ ਵਿੱਚ। ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਭਰਪੂਰ ਖੇਤ ਜੋਖਿਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਐਲ ਈ ਆਈ ਏ ਅਤੇ ਐਨ ਸੀ ਏ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਏਕੀਕਰਨ ਜੁੜਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂਸ਼ ਈਥਨ ਜਿਹੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ; ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਘਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੇਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ : ਸਸਤੇ ਸੰਸਾਧਨ ਮੁਹਾਰਤ ਵੱਲ ਅਤੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮਿਕਸਿੰਗ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਲ ਉੱਦਮ/ਖੇਤ ਦੀ ਉਪਜ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਅਤੇ ਉਪਜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਐਨ ਸੀ ਏ ਖੇਤੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਢੰਗ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਜਿੰਨਾਂ ਹੋ ਸਕੇ, ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਐਚ ਈ ਆਈ ਏ ਅਤੇ ਐਲ ਈ ਆਈ ਏ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ ਭਾਵ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਟਾਏ ਗਏ ਪੌਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ਸਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਖਪਤ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਖੇਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦਾਲਾਂ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਪਜਾਊ ਕਰਨ ਲਈ, ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਫਾਸਫੇਟ ਲਈ ਅਤੇ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ (ਭਾਵ ਨਦੀਨਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ/ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ) ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ -

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਢੰਗ ਬੜੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਪਸ਼ੂ ਚਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਝੁੰਡ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਦੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਤਜਰਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਉਹ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਰਾਂਦਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਢੰਗ ਉਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫ਼ਸਲ ਵਾਲੇ ਖੇਤ

ਨੋਟ: ਇਹ “ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਫ਼ਸਲ-ਪਸ਼ੂਧਨ ਖੇਤੀ, ਰਵਾਇਤੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮੀਖਿਆ, ਐਫ ਏ ਓ ਪਸ਼ੂ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਪੇਪਰ 152, ਆਈ ਐਸ ਬੀ ਐਨ 92-5-104576-3, ਐਫ ਏ ਓ 2001 ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਆਏ ‘ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ’ ਦਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸੰਸਕਰਣ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਾਫਟ ਕਾਪੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਿੰਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ●

**Characterization of
mixed farms
LEISA INDIA, Dec 2021**

